

ตำนาน “สมเด็จพระสังฆราช สา” ลาสิกขา แต่ร.4 ทรงตามมาบวชใหม่ แล้วได้เป็นสังฆราช

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (สา ปุสฺสเทโว) สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ 9 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ตำนาน “สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทโว)” ลาสิกขา แต่ร.4 ทรงตามมาบวชใหม่ แล้วได้เป็นสังฆราชสมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทโว) เป็นพระสังฆราชซึ่งมีพระชาติกำเนิดมาจากสามัญชน แต่ด้วยความรู้ความสามารถทำให้ทรงเป็นที่ยอมรับจากพระมหากษัตริย์ถึง 2 รัชกาล ด้วยการเป็นศิษย์หลวงใน รัชกาลที่ 4 และสมเด็จพระสังฆราชคู่พระทัยใน รัชกาลที่ 5 อย่างไรก็ตาม ในเส้นทางธรรมของท่านมีเรื่องราวที่น่าสนใจอย่างหนึ่งคือ ท่านเป็นพระสังฆราชที่ในอดีตเคยลาสิกขามาก่อน แต่รัชกาลที่ 4 ทรงตามให้กลับมาบวชใหม่ หลังจากนั้นก็เลื่อนสมณศักดิ์ต่อเนื่องจนมาสู่สมเด็จพระสังฆราช

พระชาติกำเนิดของสมเด็จพระสังฆราช (สา) อ้างอิงตามข้อมูลที่รวบรวมโดยพระเทพกวี หรือ พระพรหมมุนี (แย้ม อุบัติกาไส) เจ้าอาวาสวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามรูปที่ 3 และหนึ่งในศิษย์ผู้ใกล้ชิดของสมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทโว) รวบรวมไว้เมื่อปี พ.ศ.2458 ระบุว่า สมเด็จพระสังฆราช มีพระนามเดิมชื่อ สา ประสูติ ณ วันพฤหัสบดี แรม 8 ค่ำ เดือน 9 ปีระกา เบญจศก จุลศักราช 1175 (ตรงกับ วันที่ 19 สิงหาคม พ.ศ.2356) เวลาเพลประมาณ 5 โมงครึ่ง

บิดาของท่านชื่อ จัน บ้านเดิมอยู่ที่ตำบลบางเชิงกราน แขวงเมืองราชบุรี เมื่อครั้งเป็นภิกษุมีความเชี่ยวชาญในการเทศน์มิลินท์และมาลัย จนมีฉายาที่เรียกขานกันหลังจากครั้นลาสิกขาแล้วว่า จันมิลินท์มาลัย

มารดาชื่อ ศุข ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากบุตรเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ สมุหกลาโหมปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ที่อพยพครอบครัวมาตั้งถิ่นฐานบริเวณบางไผ่ แขวงเมืองนนทบุรี ภายหลังเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ซึ่งท่านศุขได้มีถิ่นพำนักบริเวณตำบลคลองบางไผ่ใหญ่ ก่อนที่ท่านจันจะวิวาหมงคลอยู่กับท่านศุข ณ ตำบลเดียวกันนี้ พร้อมกับมีบุตรชายหญิงรวมกัน 5 คน คือ

หญิงชื่อ บวบ

ชายชื่อ ช่าง เป็นพระสุภรัตกาสายานุรักษ์

ชายชื่อ सा คือสมเด็จพระสังฆราช

ชายชื่อ สัง อุปสมบทอยู่วัดบวรนิเวศวิหารเป็นที่พระสุนทรมุณี ภายหลังลาสิกขา

หญิงชื่อ อิ่ม

นอกจากนี้ สมเด็จพระสังฆราช (สา) ยังมีสายสัมพันธ์ทางเครือญาติกับ เทียนวรรณ นักคิดผู้เรียกร้องการปฏิรูปบ้านเมืองคนสำคัญในสมัยรัชกาลที่ 5 เนื่องจากท่านศุขมีพี่น้องอีก 2 คนคือ แจ่มและจันท์ ซึ่งย้ายไปตั้งถิ่นฐานบริเวณคลองบางขุนเทียน แขวงเมืองนนทบุรี โดยเทียนวรรณเป็นหลานของยายแจ่ม ส่วนสมเด็จพระสังฆราช (สา) นั้นมีฐานะเป็นลุงของเทียนวรรณ และเคยอบรมสั่งสอนเทียนวรรณซึ่งบวชเป็นสามเณร ขณะจำพรรษาอยู่ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อครั้งที่สมเด็จพระสังฆราช (สา) ดำรงสมณศักดิ์เป็นพระสาสนโสภณ

สามเณรเปรียญ 9 ประโยครูปแรกในรัตนโกสินทร์

สมเด็จพระสังฆราช (สา) รับการศึกษาเบื้องต้นกับบิดาซึ่งมีความถนัดในทางศาสนาแต่เดิม ได้บวชเป็นสามเณรอยู่ที่วัดใหม่ ในคลองบางขุนเทียนบ้านหม้อบางตาวาสี แขวงเมืองนนทบุรี (ปัจจุบันคือ วัดนครอินทร์ จังหวัดนนทบุรี) ภายหลังย้ายมาอยู่วัดสังเวชวิศยาราม เพื่อเรียนพระปริยัติธรรมในสำนักนายอ่อนอาจารย์

ต่อมา สมเด็จพระสังฆราชแต่ครั้งยังเป็นสามเณรไปถวายตัวและเรียนพระปริยัติธรรมในสำนัก
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะเสด็จประทับผนวชอยู่ ณ วัดสมอราย หรือ วัดราชาธิ
วาส เมื่อถึงคราวสอบไล่พระปริยัติธรรม ณ พระอุโบสถวัดมหาธาตุ มีสมเด็จพระสังฆราช (ด่อน)
เป็นประธานในการสอบ ครั้งนั้นสามเณรสา สามารถแปลได้ 9 ประโยค เป็นสามเณรเปรียญเอกใน
รัชกาลที่ 3 เมื่ออายุได้ 18 ปี นับเป็นสามเณรเปรียญ 9 ประโยครูปแรกในกรุงรัตนโกสินทร์

สามเณรสาอุปสมบทครั้งแรกเมื่ออายุ 21 ปี ณ วัดราชาธิวาส มีฉายาครั้งแรกว่า ปุสุโส โดยไม่
ปรากฏหลักฐานว่าพระอุปัชฌาย์และพระกรรมวาจาจารย์คือใคร แต่สันนิษฐานว่าขณะนั้น
พระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุตินิยมพระอุปัชฌาย์รามัญ ซึ่งมีพระสุเมธอาจารย์ (เกิด) เป็นพระอุปัชฌาย์ด้วย
รูปหนึ่ง และเวลาเดียวกัน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นพระกรรมวาจาจารย์
อยู่ ฉะนั้นจึงเป็นไปได้ว่า พระอุปัชฌาย์และพระกรรมวาจาจารย์ของสมเด็จพระสังฆราช คือ พระ
สุเมธอาจารย์ (เกิด) และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ครั้นถึงปี พ.ศ.2379 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ทรงอาราธนา
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขณะทรงผนวชอยู่ ให้เสด็จมาครองวัดบวรนิเวศวิหาร
ขณะที่สมเด็จพระสังฆราชอุปสมบทได้ 4 พรรษา ได้ตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวมาด้วย ต่อมาในปี พ.ศ.2382 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดให้สมเด็จพระ
สังฆราชขณะอุปสมบทได้ 6 พรรษา เป็นพระราชาคณะที่ พระอมรโมลี อยู่วัดบวรนิเวศวิหาร

พระรูปสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (สา ปุสฺสเทโว) สมเด็จพระสังฆราช ณ วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม (ภาพจากเพจวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม)

ลาสิกขา

หลังจากนั้น พระอมรโมลี (สา) อยู่ในสมณเพศมาระยะเวลาหนึ่งก่อนจะลาสิกขาด้วยสาเหตุที่เล่ากันว่า พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์จัดงานฉลองวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ทรงโปรดให้อาราธนาพระภิกษุที่มีความสามารถมาถวายพระธรรมเทศนา พร้อมทั้งตั้งพระทัยถวายเครื่องไทยธรรมและเงินติดกัณฑ์เทศน์เป็นจำนวนมากถึง 10 ชั่ง

ครั้งแรกทรงอาราธนาพระเทพโมลี (ผึ่ง) วัดราชบูรณะ ผู้มีความสามารถในการเทศนาและแต่งหนังสือไทยอย่างแตกฉานในสมัยนั้น แต่พระเทพโมลี (ผึ่ง) ไม่ปรารถนาปัจจัยจำนวนมากมาย เช่นนั้นจึงลาสิกขาไปก่อน ทำให้ทรงต้องอาราธนาพระอมรโมลี (สา) ซึ่งมีความสามารถทัดเทียมกัน แต่ก็เกิดเหตุการณ์เช่นเดียวกัน

เพศฆราวาส และศิษย์หลวงในรัชกาลที่ 4

เมื่อพระอมรโมลี (สา) ลาสิกขาไปใช้ชีวิตในเพศฆราวาสนั้น เป็นช่วงที่เรื่องราวของท่านมิได้ถูกกล่าวถึงอย่างเป็นทางการ มีเพียงเรื่องเล่าในหมู่ศิษยานุศิษย์ใกล้เคียง วัดราช

ประดิษฐา บางรูปเท่านั้น ดังที่ ทองอินทร์ แสนรู้ ซึ่งศึกษาวิชาโหราศาสตร์กับเจ้าคุณพระเทพเมธา
กร หรือ สมเด็จพระมหาวิรวงศ์ (ทิม อุฑาฒิโม) เจ้าอาวาสวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามรูปที่สี่
และได้ทราบเรื่องช่วงชีวิตฆราวาสของสมเด็จพระสังฆราช (สา) จากคำบอกเล่าของท่านเจ้าคุณ
อดีตเจ้าอาวาสว่า

“ข้าพเจ้ายกครูเรียนโหราจากท่านเจ้าคุณพระเทพเมธากร (ทิม อุฑาฒิโม) เจ้าอาวาสวัดราช
ประดิษฐ์องค์ปัจจุบัน ศิษย์เอกผู้สืบต่อตำราของท่านเจ้าคุณพระพรหมมุนี (อุปวิกาโส แยม) ท่าน
ได้พร่ำสอนข้าพเจ้าเสมอว่า วัดราชประดิษฐ์นี้มีอาถรรพ์ สึกออกไปแล้วไม่เสื่อผู้หญิงก้นักเลงชั้น
ยอด ท่านไม่เคยให้เหตุผล แต่ท่านชอบเล่าอดีตเหมือนผู้ใหญ่ทั้งหลาย เคยเล่าให้ข้าพเจ้าฟังถึง
ความเป็นนักเลงของสมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสสะเทวะ) ว่า เคยสำเร็จเป็นเปรียญ 9 ประโยค
แล้วสึกออกไปเป็นนักเลงแถวหน้าโรงหวย จนในหลวงรัชกาลที่ 4 จับบวช และแต่งตั้งให้เป็น
พระสังฆราชในกาลต่อมา”

และยังมีเรื่องเล่าต่อกันมาอีกว่า ในเพศฆราวาสนั้น มหาสาได้ออกไปครองเรือนมีครอบครัว ท่านมี
ภรรยา 2 คน กรณีที่หากข้อเท็จจริงเป็นไปตามข้อมูลนี้ สมเด็จพระสังฆราช (สา) จะเป็นสมเด็จพระ
สังฆราชพระองค์เดียวที่ทรงครองเรือนมีครอบครัว ซึ่งนับเป็นความพิเศษอีกประการหนึ่งใน
พระประวัติ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระสังฆราช (สา)
กลับมาอุปสมบทใหม่ในปี พ.ศ.2394 ซึ่งตรงกับปีแรกในรัชกาล เมื่ออายุ 39 ปี มีสมเด็จพระมหา
สมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ครั้งดำรงพระอิสริยยศเป็นกรมหมื่นบวรรังษีสुरิยพันธ์
เป็นพระอุปัชฌาย์ และพระศรีวิสุทธิวงศ์ (ฟัก) เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ซึ่งต่อมลาสิกขาได้รับ
ราชการดำรงตำแหน่งพระยาศรีสุนทรโวหาร การอุปสมบทครั้งที่ 2 นี้ได้รับฉายาว่า ปุสสเทโว
ส่วนฉายา ปุสสเทว อันเป็นอีกนามหนึ่งนั้น สันนิษฐานว่ามีการเรียกกันตั้งแต่รัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เห็นได้จากสร้อยพระนามคือ “ปุสสเท
วาทิธานสังฆวิสุต” เมื่อครั้งทรงสถาปนาให้สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (สา) เป็นสมเด็จพระอริยวง
ศาสดญาณในปี พ.ศ.2434 ฉายา ปุสสเทว มีความหมายว่า เทวดาผิวขาว อันอาจบ่งชี้ถึงความ
ฉลาดปราดเปรื่องประดุจเทวดาและมีผิวพรรณสัณฐานที่ขาวผุดผ่องเป็นราชาของสมเด็จพระ
สังฆราชพระองค์นี้

อุปสมบทครั้งที่ 2

การอุปสมบทครั้งที่ 2 มีเรื่องเล่ากันว่าภายหลังจากพระอมรโมลี (สา) ลาสิกขาอยู่ในเพศฆราวาส เป็น มหาสา นั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงกริ้วมากเพราะพระอมรโมลีมิได้กราบบังคมทูลลาตามธรรมเนียมของพระราชาคณะที่ต้องปฏิบัติ

พระองค์ทรงให้กรมการติดตามจับตัวมหาสาซึ่งพำนักที่บ้านมารดาที่บางไผ่ใหญ่ แขวงเมืองนนทบุรี แต่มหาสาก็หลบหนีไปอยู่บ้านญาติฝ่ายบิดาที่บ้านกร่าง แขวงเมืองราชบุรี และถูกจับกุม ณ ที่แห่งนั้น แล้วนำมาเข้าเฝ้า

ด้วยเหตุที่มหาสาเมื่อครั้งอยู่ในสมณเพศเป็นที่โปรดปรานมาก จึงทรงเสียพระทัยต่อการกระทำโดยพลการของมหาสาคาวนี้

ดังนั้นจึงทรงลงโทษ ก่อนจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อุปสมบทใหม่ เหตุการณ์ดังกล่าวแสดงถึงความผูกพันระหว่างพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทว) ในฐานะอาจารย์ที่อบรมสั่งสอนศิษย์ให้ประพฤติดี

สอบใหม่ คู่ “สังฆราช 18 ประโยค”

การอุปสมบทรานี้พระเกียรติคุณของสมเด็จพระสังฆราช (สา) ปราภฏโดดเด่นไม่น้อยกว่าการอุปสมบทราก่อนโดยเฉพาะด้านการศึกษาซึ่งรู้จักกันในนามของ “พระมหาสา 18 ประโยค”

เนื่องจากการอุปสมบทครั้งที่ 2 นั้น ทรงเข้าแปลพระปริยัติธรรม (คือสอบใหม่) ด้วยเพราะครั้งนั้นผู้ที่เป็นเปรียญเมื่อลาสิกขาแล้วถือว่าหมดสิทธิในการเป็นเปรียญ เพราะเปรียญเป็นตำแหน่งที่ได้รับพระราชทานแต่งตั้ง และทรงสอบได้เป็นเปรียญเอก 9 ประโยคอีกครั้งหนึ่ง เป็นเหตุให้สมเด็จพระสังฆราชได้รับการกล่าวขานต่อมาว่า “สังฆราช 18 ประโยค” ซึ่งมีพระองค์เดียวในยุคกรุงรัตนโกสินทร์

ต่อมาในปี พ.ศ.2401 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งให้เป็นพระราชาคณะที่ พระสาสนโสภณ โดยได้รับพระราชทานนิตยภัตรเป็นเงิน “ 4 ตำลึง 2 บาท” ทุกเดือน สาเหตุที่แต่งตั้งตำแหน่งพระราชาคณะในครั้งนั้นเนื่องจาก พระสาสนโสภณ หรือ ขรัวสา ได้เข้าไปถวายเทศน์แด่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนเป็นที่พอพระทัย แต่เพราะพระที่เข้าไปถวายเทศน์นั้น

จะต้องเป็นพระราชกณะซึ่งขณะนั้นไม่มีพระภิกษุรูปใดที่สามารถถวายเทศน์ได้ต้องพระทัย แม้แต่สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) ก็ยังเคยลงจากธรรมาสน์โดยไม่เทศน์ถวายเพราะพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงศึกษาพระธรรมอย่างถ่องแท้ขณะทรงผนวชมาแล้ว อีกทั้ง ขรัวสา ก็บวชมาแล้วถึง 7 พรรษา เลยกำหนด 6 ปีที่จะเป็นพระราชกณะได้

สำหรับนาม พระสาสนโสภณ นั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระนิพนธ์พระราชทานตามนามเดิมของสมเด็จพระสังฆราช คือ สา ดังที่สมเด็จพระยามหาราชานุภาพทรงเล่าว่า

“พระสรสาตรพลขันธ์ (สมบุญ) เคยเล่าให้หม่อมฉันฟังว่า เมื่อทูลกระหม่อมจะทรงตั้งสมเด็จพระสังฆราชวัดราชประดิษฐ์ เมื่อยังเรียกกันว่า อาจารย์สา ให้เป็นพระราชกณะ ทรงประดิษฐ์ราชทินนามเอานามเดิมของท่านขึ้นต้น แล้วต่อสร้อยว่า พระสาสนดิลก นาม 1 พระสาสนโสภณ นาม 1 โปรดให้พระสรสาตรไปถามว่าท่านจะชอบนามไหน ท่านว่า นามสาสนดิลก นั้นสูงนักขอรับพระราชทานเพียงนามสาสนโสภณ ก็ได้นามนั้น คนทั้งหลายเรียกกันโดยย่อว่า เจ้าคุณสา ได้ความเข้าที่”

สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทโว) นับเป็นพระสาสนโสภณรูปแรก และทรงโปรดนามนี้มากแม้จะทรงได้รับการเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระธรรมวโรดม เจ้าคณะรองฝ่ายใต้ ในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อปี พ.ศ.2415 ก็คงใช้นามว่า “พระสาสนโสภณ ที่พระธรรมวโรดม” เท่ากับทรงพระกรุณาโปรดให้ยกตำแหน่งที่พระสาสนโสภณขึ้นเป็นพระราชกณะชั้นเจ้าคณะรองในครั้งนี้

“พระสังฆราชคู่พระทัยในรัชกาลที่ 5”

จนถึงปี พ.ศ.2422 รัชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาพระสาสนโสภณ (สา) ขึ้นเป็นสมเด็จพระราชาคณะที่ สมเด็จพระพุทธิโชษาจารย์ และไม่ได้ทรงสถาปนาพระเถระรูปใดในราชทินนามพระสาสนโสภณเป็นเวลาถึง 21 ปี

กระทั่งปี พ.ศ.2443 จึงทรงพระกรุณาโปรดสถาปนา พระธรรมไตรโลกาจารย์ (อ่อน อหิสฺโสภ) เจ้าอาวาสวัดราชประดิษฐ์สถิตยมหาสีมารามรูปที่สอง เป็นที่พระสาสนโสภณ เจ้าคณะรองฝ่ายธรรมยุติกนิกาย นับแต่นั้นมาสมณศักดิ์ตำแหน่งที่พระสาสนโสภณ ได้เป็นตำแหน่งของเจ้าคณะรองฝ่ายธรรมยุติกนิกาย สืบมาจนปัจจุบัน

ความไว้พระทัยที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีต่อพระสาสนโสภณ (สา) ยังเห็นได้จากภายหลังการสร้างวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม เมื่อปี พ.ศ.2407 เพื่อให้เป็นวัดสำหรับพระภิกษุในธรรมยุติกนิกายใช้ศึกษาเล่าเรียน และให้ผู้ที่ศรัทธาในพระธรรมยุติกนิกายใช้ทำบุญ อีกทั้งเป็นการใช้ประโยชน์ให้สอดคล้องกับพื้นที่เดิมซึ่งเคยเป็นสวนกาแฟมีโรงงานสำหรับทำบุญของชาวบ้านมาก่อน รวมทั้งให้สอดคล้องกับธรรมเนียมการสร้างวัดประจำเมืองสมัยโบราณที่ต้องมีวัดมหาธาตุ วัดราชบูรณะ และวัดราชประดิษฐฐาน

เมื่อการสร้างวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามเสร็จสิ้น จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระสาสนโสภณ (สา) ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสรูปแรกเมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม พ.ศ.2408 โดยในวันนั้นโปรดเกล้าฯ ให้มีขบวนแห่ประกอบด้วยธงทิ้ว พิณพาทย์ และรถอีกหลายคันรับพระสาสนโสภณจากวัดบวรนิเวศวิหารมายังพระอารามแห่งใหม่ พร้อมทั้งพระราชทานเปลี่ยนตาลปัตรเป็นตาลปัตรแฉกพื้นแพรเสมอชั้นธรรมแต่พระสาสนโสภณ (สา) อีกด้วย

เป็นที่น่าสังเกตว่าการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช (สา) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งฐานานุกรมได้ 16 รูป นับเป็นเรื่องพิเศษ เนื่องจากการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชก่อนหน้านี้ต่างได้รับพระราชทานสิทธิให้ตั้งฐานานุกรมได้ 15 รูป เป็นประเพณีตลอดมา

จนแม้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และสมเด็จพระสังฆราชที่สืบลำดับต่อมาก็มีสิทธิตั้งฐานานุกรมได้ 15 รูป อีกทั้งสมเด็จพระสังฆราช (สา) ยังนับเป็นสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณพระองค์แรกที่ดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช แม้ว่าก่อนหน้านี้พระพิมลธรรม (อยู่) จะได้เป็นสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณพระองค์แรกจากการพระราชทานของล้านเกล้าฯรัชกาลที่ 4 แต่ก็มีได้เป็นสมเด็จพระสังฆราช อันแสดงถึงพระราชศรัทธาที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีต่อสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ 9 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทโว) ได้ปฏิบัติศาสนกิจและปกครองคณะสงฆ์อย่างเต็มกำลังความสามารถจนกระทั่งสิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ 11 มกราคม พ.ศ.2442 ขณะพระชนมายุ 87 ปี ทรงดำรงพระอิสริยยศที่สมเด็จพระสังฆราช 6 ปีเศษ และครองวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม 34 ปี หลังจากนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมิได้ทรงสถาปนาพระเถระรูปใดเป็นสมเด็จพระสังฆราชอีกเลยจนตลอดรัชกาล ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชจึงว่างอยู่ถึง 11 ปี (พ.ศ. 2442-2453)

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทโว) สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๙
แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

หมายเหตุ : เนื้อหานี้เรียบเรียงใหม่จากบทความ “พระสังฆราช สา ปุสฺสเทโว ‘สังฆราช 18 ประโยค’ สามเณรเปรียญ 9 ประโยครูปแรกในรัตนโกสินทร์” และ “พระสังฆราช สา ปุสฺสเทโว ‘สังฆราช 18 ประโยค’ สามเณรเปรียญ 9 ประโยครูปแรกในรัตนโกสินทร์”

เนื้อหาจากบทความต้นทางทั้ง 2 ชิ้นเรียบเรียงขึ้นจากบทความ “200 ปี สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทโว) สมเด็จพระสังฆราชคู่พระทัยของพระมหากษัตริย์ 2 รัชกาล” เขียนโดย นนทพร อยู่มั่งมี เผยแพร่ในนิตยสาร ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 34 ฉบับที่ 10 (ส.ค. 2556), หน้า 108-128

อนึ่ง วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม ได้จัดพิมพ์หนังสือพระประวัติสมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทโว) ผู้สนใจสามารถสอบถามจากเพจวัดราชประดิษฐฯ

<https://www.facebook.com/Watrajapradit/>

เผยแพร่ในระบบออนไลน์ครั้งแรกเมื่อ 3 ธันวาคม 2564

ผู้เขียน เสมียนอัครนี้

เผยแพร่ วันจันทร์ที่ 19 สิงหาคม พ.ศ.2567

https://www.silpa-mag.com/history/article_78709